

PETER FREUCHEN OG FINN SALOMONSEN:
DET ARKTISKE ÅR

Af dr. phil. *Dan Laursen*

For dette tidsskrifts læsere behøver man ikke at præsentere de to forfattere; de er begge velkendte og kendte eksperter indenfor hvert sit felt i udforskningen af det arktiske område. Desværre kan vi ikke mere vente noget fra Peter Freuchen, men han har her sat sig et minde bedre end andre kunne gøre det. Vi kan kun være taknemmelige for at han nåede det.

Det er bemærkelsesværdigt, at de to forskere har fundet hinanden i et samarbejde, for Peter Freuchen var polarforskeren i god gammeldags forstand, mens Finn Salomonsen er den moderne videnskabelige forsker. Og hvorledes er så dette samarbejde faldet ud? Lad det være sagt med det samme: Resultatet er strålende.

Selve den idé at beskrive livets gang i naturen måned for måned er ikke ny, men det er første gang denne fremgangsmåde anvendes ved en beskrivelse af polarområdet. Normalt er det kun planter og dyr, der drages ind i beskrivelserne, men i „The Arctic Year“ er menneskene også med. Måned efter måned følger man disse Verdens nordligste mennesker. Peter Freuchen fik gennem sit lange ophold blandt Thule-eskimoerne i Grønland og deres stammefrænder i Nord Amerika rig lejlighed til at komme dem på nært hold, en ikke så helt ringe baggrund for en indgående beskrivelse. Med den stedse stigende indflydelse af vesteuropæisk-amerikansk kultur er allerede en del af det, der fortælles om i bogen, forsvundet, og det er sikkert og vist, at de sidste rester af eskimoernes oprindelige levesæt snart vil være en saga, – en saga, som nu heldigvis er skrevet. Ind imellem beretningerne om den arktiske zones egentlige indbyggere får vi en masse at vide om de store ekspeditioner fra Ross og Franklin over Nansen, Peary, Sverdrup og Knud Rasmussen til Papanin. Det er utvivlsomt rigtigt, når det i bogen fremhæves, at hvid og eskimo lærte uhyre meget af hinanden under det snævre samarbejde, der fandt sted i slædeekspeditionernes tidsalder, og at de store resultater aldrig var blevet til uden eskimoernes hjælp.

Disse resultater præsenteres for læseren gennem de beretninger og beskrivelser, der gives af dyrs og planters liv under de hårdeste livsvilkår, naturen kan byde

sine skabninger. Det er næppe galt gættet, at Finn Salomonsen som naturvidenskabsmanden skal have hovedparten af æren for denne del af beskrivelserne. Finn Salomonsen er specialist i arktiske fugle, ja, han er vel i øjeblikket – med et udtryk hentet fra sportsverdenen – verdensmester i arktiske fugle. Men skønt han er en sådan specialist og som tidligere anført en moderne forsker, er han på sin vis også naturhistoriker i god gammeldags forstand. Han ved nemlig også umådelig meget om andre levende væsener end sine fjedrede og udkårne venner.

Det er meget interessant at følge pattedyrenes og fuglenes liv fra måned til måned, specielt da man på passende steder får hovedtrækkene af deres biologiske ridset op. Et meget væsentligt bidrag til polardyrenes biologi er den i denne forbindelse udtømmende beskrivelse af dyrenes varmeregulering, og hvorledes de hele tiden formår at indrette sig på de hårde livsbetingelser, især om vinteren. De små pattedyr klarer sig i nogen grad vinteren igennem i huler og gange nede i sneen, som, da den er en dårlig varmeleder, hjælper med til at holde en relativ høj temperatur nøjagtig på samme måde som eskimoernes igloo'er (snehytter). De store dyr, der ikke kan benytte sig af denne udvej, må klare sig ved hjælp af deres egen varmeregulering. Pattedyr (herunder mennesket) og fugle er på en vis måde uafhængig af omgivelsernes temperatur, idet de holder en nogenlunde konstant legemstemperatur – er eensvarme – og ikke som de vekselvarme dyr (f. eks. padder og krybdyr) følger omgivelsernes temperatur. Når temperaturen falder, vil de eensvarme dyr nok afgive varme og jo mere desto større temperaturfaldet er, men de er så i stand til, ved en forøget varmeproduktion, at holde deres konstante og normale legemstemperatur (ca. 37° – 41° C). Hertil hjælper også pelsen, der hos polardyrene er op til 4 gange så tyk som hos dyr fra varmere himmelstrøg. Hvis en tropefugl (eller et pattedyr fra samme zone) kommer ud for temperaturer under ca. 25° C, sætter den hurtigt sin varmeproduktion i vejret for at holde sin egen legemstemperatur. Ved 10° C er varmeproduktionen forøget til det tredobbelte. Med en lufttemperatur på frysepunktet eller derunder vil disse dyr være ude af stand til at opretholde normal legemstemperatur. Anderledes er det hos dyrene fra den arktiske zone. De små dyr som f. eks. lemmingen forøger kun langsomt deres varmeproduktion. Først når lufttemperaturen er faldet til omtrent $\div 30^{\circ}$ C er varmeproduktionen tredoblet, og lufttemperaturen skal helt ned omkring $\div 50^{\circ}$ C, før legemstemperaturen falder. De store pattedyr forøger ikke deres stofskifte, selvom temperaturen synker til $\div 30^{\circ}$ C. Deres fysiologiske tilpasning til polarklimaet er så fuldent, at de er i stand til at sove ude selv i den koldeste temperatur, der overhovedet er målt i det arktiske område (ca. $\div 70^{\circ}$ C). Først når denne temperatur er nået, sætter en forøget varmeproduktion ind.

Skildringerne af dyrenes vandringer og fuglenes træk er et andet interessant gennemgående tema i bogen.

Når man i aviserne læser om, hvordan vi står umiddelbart foran indledningen til jetalderen og hører om, hvor hurtigt vi mennesker nu kan komme fra sted til sted, må man forbavses. Og dog bliver man klar over ved at læse om thorshøne og andre trækfugle fra arktiske rugepladser, at menneskene relativt set langt overgås af fuglene. Man kan læse om mange beundringsværdige flyvepræstationer. Helt ovenud fantastisk er det at læse om den amerikanske hjejle, der yngler i det nordlige Canada. Om efteråret flyver bestanden først til Nova Scotia, hvor den opholder sig et lile stykke tid. Herfra tager den så i ét stræk turen til Brasilien – uden pause, uden hvile – en distance på mere end 3600 km på 2 døgn. Igen et lille hvil, så fortsætter fuglene til Braziliens og Argentinas pampas, hvor de overvintrer. Men det mest forbløffende eksempel på vandring opviser den arktiske terne. I små grupper på 10–20 stykker flyves fra Canada eller Grønland tværs over Atlanterhavet syd om Island til den europæiske kyst, som nås et sted mellem England og Portugal. Hele denne strækning tages som non-stop flyvning. Ankommet f. eks. til Portugal hviles der et par uger for at indtage føde, hvorefter turen går videre syd på rundt Kap det gode Håb til Det indiske Ocean. En terne, ringmærket den 8. juli 1951 som dununge i Disko Bugt, blev taget i Durban, Sydøst Afrika den 3. oktober samme år efter at have fløjet over 18000 km mindre end 3 måneder efter, at den første gang gik på vingerne. Fra Sydafrika går turen så videre til Antarktis! Fra pol til pol to gange på et år er en præstation. Derved bliver denne terne den fugl, ja vel det væsen i verden, der får flest solskinstimer. Men den må sandelig også yde noget for dette privilegium.

Man kunne blive ved med at drage spændende og interessante emner frem. Planteverdenen frembyder jo ikke den dramatik, som zoologien er i stand til, men til gengæld rummer den megen skønhed, som f. eks. når den storblomstrede gederams farver en hel bjergside rød med sine overdimensionerede blomster. Man bliver dog også klar over, at planterne på samme måde som dyr og mennesker formår at indrette sig efter omgivelserne og endda i højere grad, da de ikke er istand til at flytte sig, hvis de bliver kede af at være et sted.

I arktis er foråret kort, ofte en uge eller blot nogle få dage; i slutningen af juni begynder blomsterne at vise sig og i begyndelsen af juli når de deres højdepunkt for så at være afblomstret i slutningen af måneden – en kort sommer. For mange, måske de fleste, planter gælder det, at vækstperioden er så kort, at de ikke kan nå den fulde udvikling i løbet af en vækstsæson; det bliver derfor de flerårige planter, der dominerer i Arktis. Selvom den arktiske sommer er kort, er den floristisk set lige så

hektisk som andre steder på kloden. Og planterne kan udnytte enhver chance for at opfylde deres mission: at forplante slægten.

I juli smelter den sidste sne, hvis det ellers er varmt nok, og gletsjerne trækker sig lidt tilbage. På disse sidst afdækkede steder finder man isranunklen, den lille hvide blomst med en smørklat lige i midten. Isranunklen er ikke en helt almindelig plante; den er såvidt man ved den mest udprægede snefaneplante, man kender. Snefaneplanter er sådanne, som vokser på de steder, hvor den ikke blivende sne sidst smelter bort. Isranunklen findes i Alperne, i det arktiske Europa og i Grønland, hvor den er i stand til at vokse på steder, som kan være dækket af sne flere år i træk. Den er også en planternes pioner, idet den er den første til at indtage de grusede, stenede arealer, der opgives af de tilbagerykkende gletsjere. Kold og våd er den jordbund, der tilbydes den, men den tager til takke med den og kan klare sig, ja, ikke alene klare sig, det er på sådanne arealer, den når sin flotteste vækst.

Lad de ovenstående eksempler være en smagsprøve, en tilskyndelse til at gå i gang med dette smukke værk, der iøvrigt er illustreret af konservator Erik Petersen, Zoologisk Museum i København. Som nævnt er det første gang en beskrivelse af det arktiske område er givet månedsvis. Det er også første gang en så fyldig og all-round beskrivelse er fremkommet; det er utvivlsomt den bedste, der kan skaffes i dag. Selvfølgelig vil der være ting i bogen, som videnskabsmænd måske kunne lide at diskutere nøjere, men det afsvækker ikke bogens værdi. Den har kun den fejl, at den er på engelsk, eller måske er det mere korrekt at sige, at den ikke foreligger både på engelsk og dansk. Hermed en opfordring til at søge dette ført ud i dagen. Er man bange for at komme med så stor en bog, der naturligvis har sin pris, hvorfor så ikke udsende den som månedshefte over et år, således at det danske publikum kunne følge med i, hvad der sker højt mod nord, netop når heftet fremkom. Bogen fortjener den størst mulige udbredelse, den er det værd.

Peter Freuchen og Finn Salomonsen: *The Arctic Year*. G. P. Putnam's Sons, New York. I kommission: P. Haase & Søn. 438 sider med illustrationer. Pris: indb. kr. 44,35.

BOGANMELDELSER

John Giæver: MIT GRØNLAND

På dansk ved Eigil Knuth.
Grafisk Forlag. Hft. kr. 19,50.

John Giæver er et stort navn blandt Norges arktikere og antarktiskere. Han er ekspeditions-

mand, fangstmand og leder af ekspeditioner, såvel til nordpolsegnene som til sydpolsegnene - - men han er også digter. Enhver, der har rejst i polaregnene, kan med en lille tekstændring skrive under på, at har man engang spist af en blik tallerken, ja så er man fortabt,